

SÖREN ANDERSSON:

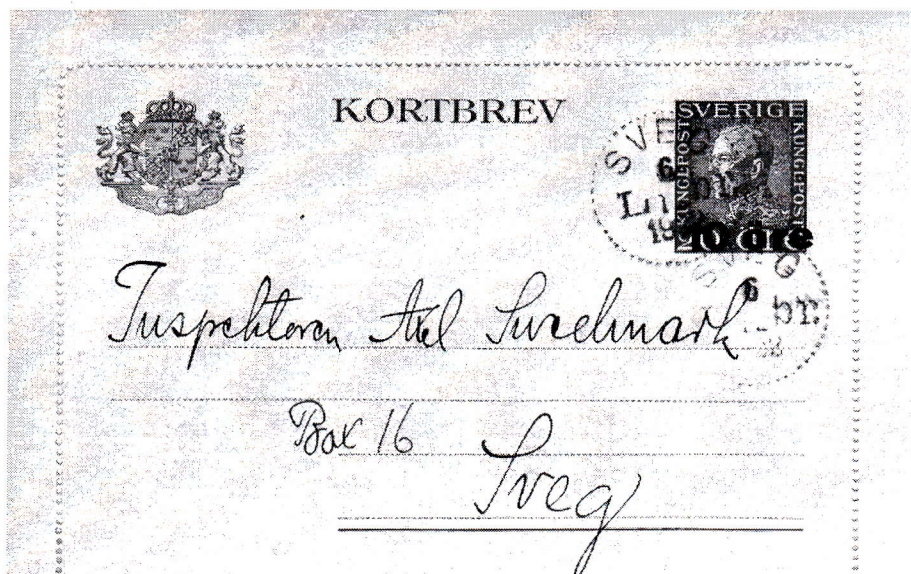
ETT BANKÖVERTRYCK 1922

Såväl i Sverige som internationellt uppvisar helsaker en rikare flora tilltryck och övertryck än de vanliga frankotecknen. Skälen till detta är flera. Bland annat har helsakerna ett större pappersvärde vilket gör att man ogärna bränner restupplagor utan söker ta vara på dessa. Dessutom gör helsakens utformning ofta att den blir bunden till en viss bestämd användning. Även om studiet av helsaker främst faller inom den egentliga filatelin ger i synnerhet de övertryckta helsakerna även möjligheter till rika posthistoriska studier.

En period när de svenska helsakerna är särskilt intressanta är i samband med den portosänkning som ägde rum hösten 1922 och då de så kallade bankövertrycken uppkommer. Skälet till dessa var att portot för lokala respektive inrikes brev sänktes från 20 till 10 respektive 15 öre den 1 oktober 1922. De lager som då fanns hos postanstalterna av det 20 öres violetta kortbrevet i profiltypen drogs därvid enligt cirkulär av den 30 september 1922 in från postanstalterna och kom sedermera att övertryckas med 15 öre. Detta påtryck hade svart färg.

Vid detta tillfälle fanns dock även ute hos olika banker ett antal kortbrev i 20 öres valör som bankerna försett med innertryck för olika ändamål som till exempel kontoutdrag eller påminnelse om diskonterade växlar. Skulle dessa kunna användas utan att portot blev överbetalt måste något slags åtgärd vidtagas. Det beslöts då att bankerna skulle kunna få sina inneliggande lager av 20-öres kortbrev övertryckta och i samband med detta återfå en del av mellanskillnaden. Jag har ännu inte lyckats hitta någon uppgift om detta i samtida postala källor och informationen utåt verkar ha varit mycket begränsad om dessa kortbrev. Den främsta källan blir här i stället de bevarade objekten.

Bankerna hade inte bara behov av att trycka över 20-öres violetta kortbrev i profiltypen utan även kortbrev i medaljongtypen. Dessutom riktade sig en stor del av bankens meddelanden till lokala kunder varför portot många gånger måste ändras till 10 öre. Av någon anledning förekom också bankövertrycken oftast i röd i stället för svart färg. Totalt finns det, förutom övertryck i samma typ som det som posten gjorde på ordinarie restupplagan, fem huvudnummer av bankövertrycken nämligen 10 öre röd, 10 öre svart och 15 öre svart på 20 öre blå i medaljongtyp samt 10 öre röd och 10 öre svart på 20 öre profiltyp. Av dessa

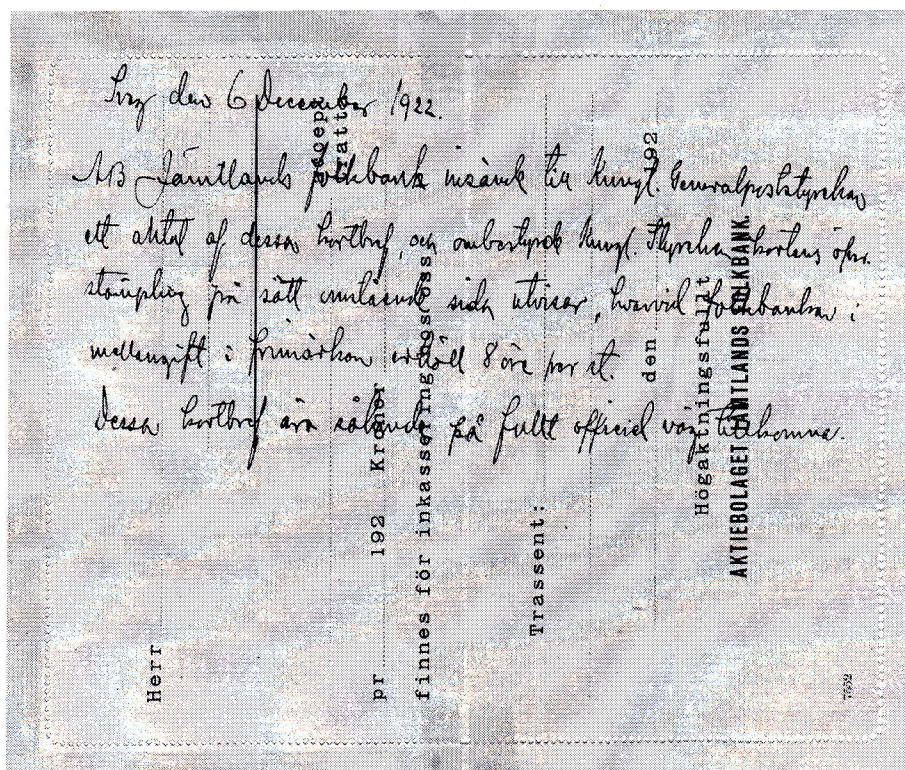

Figur 1. 10 öre svart på 20 öre i profiltypen.

utgör de tre svarta påtrycken några av Sveriges sällsyntaste frankotecken, och det är främst övertrycket 10 öre svart på 20 öre profiltyp som denna artikel avser att behandla.

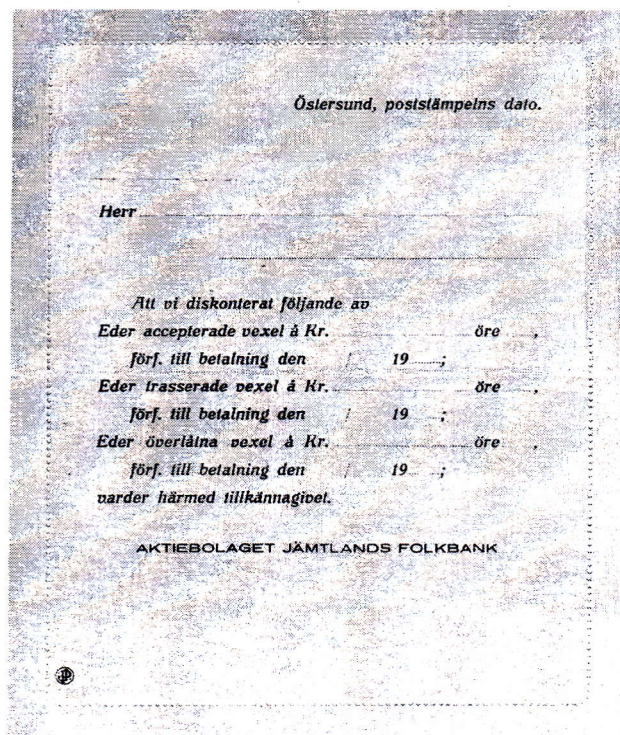
Förekomsten av de ovanligare bankövertrycken blev inte ordentligt dokumenterad i samlarkretsar i samband med utgivningen. Man kan till exempel konstatera att John Ahlström när han författade sitt bidrag till 1962 års handbok inte kände till de två ovanligaste bankövertrycken medan de några år senare finns med i Filatelist-Förbundets priskatalog och då infogade i nummerföljden med nummer 19A och 23A.

Ett av dessa båda kortbrev, då kallat 23A numera med nummer 29, är 10 öres svart övertryck på 20 öre i profiltypen. Detta kortbrev är endast känt med innertryck från Jämtlands Folkbank. Ahlström nämner i handboken att ett exemplar av detta finns i Postmuseum men betecknar det då som provtryck. Att det senare dykt upp i marknaden i såväl begagnat som obegagnat skick gör förmodligen att denna beteckning får revideras. Vid närmare studium av detta kortbrev har jag kunnat göra några intressanta iakttagelser som jag tycker är värda att publicera.

Figur 2. Insidan av det i figur 1 avbildade kortbrevet från Sveg-med notering om tillverkningsförfarandet.

Bland kortbrev jag kunnat studera finns nämligen ett ex begagnat Sveg 6.12.1922 med ett mycket intressant meddelande inuti. Det har inte använts på avsett sätt för information om en diskonterad växel utan det är förmodligen en filatelist som varit i farten och han skriver (kanske till sig själv): "Sveg den 6 december 1922. AB Jämtlands folkbank insände till Kungl. Generalpoststyrelsen ett antal av dessa kortbref, och ombestyrde Kungl. Styrelsen kortens öfverstämpling på sätt omstående sida utvisar, hvarvid folkbanken i mellangift i frimärken erhöill 8 öre per st. Dessa kortbref är sålunda på fullt officiell väg tillkomna". Vi får således genom detta meddelande i ett nötskal reda på hur det hela gått till. Märkligt nog verkar dock inte personen ifråga ha lagt ned någon större möda på att informera samlarkåren om detta sitt ovanliga objekt.

Figur 3. Insida med annat innertryck och tandning 12.

Ytterligare en intressant upptäckt har jag kunnat göra beträffande dessa kortbrev. Det har sedan länge varit känt att de icke övertryckta exemplaren existerar i såväl tandning 12 som 13. Ingen har väl direkt haft någon tanke på att även det så ovanliga övertrycket kan existera med båda tandningarna, men det har faktiskt visat sig vara fallet. Folkbanken hade tydligen vid portosänkningen detta kort med åtminstone två olika innertryck, båda avseende växeldiskonteringar men i lite olika utförande. Det ena har exempelvis orten Östersund förtryckt till skillnad från det andra. Dessa båda varianter skiljer sig därutöver åt även beträffande tandningen. Den variant som vännen i Sveg skrev sitt meddelande i har tandning 13 medan den andra är i tandning 12.

Som synes bär dessa kortbrev på mycket av såväl filатели som posthistoria och det kan fortfarande finnas möjligheter till ytterligare upptäckter. Sålunda har fortfarande inte det violetta 20-öres brevkortet i medaljongtyp dykt upp med något bankövertryck trots att detta teoretiskt skulle vara fullt möjligt.